

NASREDDİN HOCA VE TİMUR KONULU FIKRALARIN GÜLMEDE ÜSTÜNLÜK KURAMI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Zülfikar BAYRAKTAR*

Özet

Her milletin mizah anlayışı kendi fikri hayatının ve dil imkânlarının bir sonucudur. Bizde, mizahın ustası diyebileceğimiz Nasreddin Hoca ince, düşündürücü ve hikmet dolu nükteleriyle Türk milletinin hayat karşısındaki duruşunu duru ve hikemi bir üslupla dile getirmiş bir tiptir. Bununla beraber, Türk halkı Moğol zulmünü hiçbir zaman unutmamış ve affetmemiştir. Bu istilanın yıkıcı sonuçları birçok tarih kitaplarına da konu olmuştur. Bilindiği gibi, Nasreddin Hoca ve Timur çağdaş değildir. Timur'la Nasreddin Hoca'yı karşı karşıya getiren fıkraların, Timur'un Anadolu'ya gelişi esnasında, ağır şartlarda olan Türk halkı arasında sevilen sayılan Nasreddin Hoca'nın adı yakıştırılarak anlatılan fıkralar olduğunu düşünüyoruz. Türk halkının hafızasında yaşayan tahribatı ağır olan Moğol istilasına, Timur'un şahsında isyan edilmiş, Türk'ün vakur edasını yansıtan ince esprisi ile cevap verilmiştir. Timur'dan önce ve sonraki bütün zalim kişilikler, Timur'un şahsında toplanmış; Türk halkının, zulme karşı tepkisini göstermek üzere, Nasreddin Hoca ve Timur fıkraları olarak yaşatılmıştır. Bizler de bu düşünceden hareketle, Timur ve Nasreddin Hoca konulu fıkraları Gülmede Üstünlük Kuramı açısından ele alarak, Türk milletinin Nasreddin Hoca'nın şahsında haksızlıklar karşısında nasıl bir başkaldırı yolu izlediğini irdelemeye çalışacağız.

Anahtar sözcükler: Nasreddin Hoca, Timur, Gülmede Üstünlük Kuramı, Mizah, Eleştiri.

EVALUATION OF NASREDDIN HODJA AND TIMUR ANECDOTES IN LAUGHING AND SUPERIORITY THEORIES

Abstract

Each nation's sense of humor is the result of its own system of thought and its language opportunities. Nasreddin Hodja, who we can say is a master of subtle humor in our culture is a figure rich in thought-provoking wisdom and clear stance. After all, the Turkish nation has never forgotten and will never forgive the Mongol cruelty. The devastating consequence of this invasion has been the subject of many history books. As known, Nasreddin Hodja and Timur are not from the same age. We know that the Anecdotes which bring Nasreddin Hodja and Timur together were started by the Turkish people who lived in harsh conditions but loved Nasreddin Hodja and told the anecdotes using his name during the arrival of Timur to Anatolia. A rebel against the severe destruction of the Turks during the Mongol invasion, which has never faded from the memory of the Turks, was given and was joined with the Turks solemn mien with subtle humor. To show the reaction of the Turkish people towards oppression all the personalities of cruel people before and after Timur were collected in Timur in the anecdotes between Nasreddin Hodja and Timur. We will try to explore the Timur and Nasreddin Hodja anecdotes in the face of laughter and will try to explain how the

* Yrd. Doç. Dr.; Gediz Üniversitesi, zulfikarbayraktar@hotmail.com

Turkish people rebelled against injustice through the character of Nasreddin Hodja.

Keywords: Nasreddin Hodja, Timur, Humor, Superiority Theories, Anecdotes.

Günümüzde gülme durumlarını açıklayan ve gülmenin sebep ve sonuçları üzerinde duran birçok kuram vardır. Makalemizin konusunu oluşturan Nasreddin Hoca ve Timur konulu fıkraları daha iyi anlayıp daha doğru yorumlayabilmek için günümüzdeki modern gülme kuramlarından biri olan gülmede üstünlük kuramını açıklayıp bu kuramın fıkraları daha sağlıklı anlamadaki önemi üzerinde duracağız. Bu yolla fıkralarda komik unsurun nasıl ve hangi metotla oluşturulduğu ve de bu fıkralarda verilmek istenen mesajın ne olduğu daha iyi anlaşılacak ve fıkraların oluşum süreci daha yerinde tespit edilebilecektir.

Fıkra türü, konusu hayattan alınmış, kısa ve yoğun anlatımlı, insani kusurlarla günlük yaşamda ortaya çıkan kötü ve gülünç olayları, çatışmaları mizahi bir üslupla yansıtan, genellikle bir tip etrafında oluşturulmuş, her ortamda her yaşta insan tarafından eğlendirmek, ders vermek gibi sebeplerle anlatılan sözlü anlatılardır (Yıldırım, 1998: 222) şeklinde tarif edilebilir.

Fıkralar, günlük hadiselere bağlı olarak, toplumun algılama biçimine, kültürün bir değerini, bir normunu hatırlatma işlevini yerine getirmek, eğlendirmek, eğitmek ve sosyalleşmek maksadıyla ortaya çıkmışlardır (Çetin, 1997: 115). Fıkralar bu yönleriyle değerlendirildiklerinde, bu türün en önemli işlevlerinden biri de, yeri geldiğinde bir tutum ve davranışı tenkit etmesidir. Toplumun değer yargılarına uymayan tutum ve davranış içinde bulunan kişi veya kişileri uyarırken, yanlışlıklarını veya hatalarını göstermek için çoğu zaman fıkralardan yararlanır. Bu fıkralar, belirli bir düşünceyi topluca ve kısaca yansıtır. Dinleyenleri ve okuyanları güldürür, ya da rahatsız eder, iğneler, kızdırır, yaralar. Bazı fıkraların anlatılma gayesi her ne kadar eğitim olsa da işlevleri itibarıyla bir tutum veya davranışı da tenkit eder veya yererler (Gökşen, 2002: 71).

Fıkra türünün önemli özelliklerinden biri de, kurgusunda bir tipe gereksinim duymasındır. Toplum, kendisine sözcülük yapmasını istediği kahramanları bu tipe özdeşleştirir ve isteklerini bu tip etrafında kurgulayarak bu tipe hayatiyet kazandırır. Bu tipler toplumun sesi olmaları yönüyle önemlidirler (Yıldırım, 1998: 58-59). Bu tipler kimi zaman, yaşadığı kabul edilen gerçek bir şahsiyet olabileceği gibi, kimi zaman da toplum bireylerinin ortak bilinç yaratması olabilmektedir (Yıldırım, 1998: 59).

Bugün sadece Anadolu'da değil, tüm dünyada tanınan ve yerelden evrensele uzanan yolda tüm insanlığın ortak sorunlarına çözümler bulan bir fıkra kahramanı vardır. Bu fıkra kahramanı Nasreddin Hoca'dır. Nasreddin Hoca'nın Anadolu topraklarında doğduğuna inanılır

ama bugün dünyanın birçok ülkesine gittiğinizde, Nasreddin Hoca'nın o ülkenin vatandaşı olduğuna şahit olabilirsiniz. Nasreddin Hoca fıkralarında, hemen hemen ele alınmayan hiçbir mesele yoktur. Toplumun tüm kesimlerince benimsenen bu evrensel fıkra tipi, tüm meselelerin çözümünde etken bir rol oynamıştır. Nasreddin Hoca adeta bir kültür kahramanı olmuş ve hayatiyet gösterdiği tüm kültür ortamlarına uyum sağlayarak geçmişten günümüze yaşama şansını göstermiş bir fıkra tipidir.

Nasreddin Hoca fıkralarında, günlük yaşama dönük meseleler ele alınıp, toplum bireylerinin içinde yaşanılan düzene adapte olması kolaylaştırılmıştır. Nasreddin Hoca bunu yapılırken kuru, kırıcı ve didaktik bir üslup yerine yumuşak ve mizahi bir yol seçmiştir. İnsani meseleler tüm boyutlarıyla ele alınarak doğru yol gösterilmiş ama bu yapılırken de kimsenin rencide edilmesine müsaade edilmemiştir. Fakat bunun yanında, topluma zararı dokunmuş, toplum hafızasında iyi iz bırakmayan kişi ya da meseleler yine Nasreddin Hoca'nın ağzından tatlı sert bir üslupla eleştirilir ve bu yolla toplum kendi üzerindeki egemen baskıyı hafifletir ve rahatlar.

Nasreddin Hoca birçok fıkrasında padişahlar, sultanlar, vezirler, beyler gibi otorite sahibi güçlerle karşı karşıya gelir. Bu otoritelerden biri, belki de en güçlüsü olan Timur, Nasreddin Hoca fıkralarına XVII. yüzyıldan sonra girer ve günümüze kadar da bu fıkralarda ezici bir güç olarak varlığını korur (Başgöz, 1999: 36). XV. yüzyılın başlarında Anadolu topraklarına girerek büyük bir yıkıma ve tahribata sebep olan Timur, Anadolu Türk halkı tarafından her zaman kötü hatırlanmış ve halk muhayyilesinde yaptıklarının cezasını Nasreddin Hoca'nın karşısında çekmeye mahkûm bırakılmıştır. Türk halkı Timur'a o kadar çok kızmıştır ki, beyler, padişahlar ve yöneticiler hakkında söylenen tüm olumsuz hikâyeler Timur'a bağlanarak anlatılmıştır. Timur zalim idarecilerin simgesi hâline gelmiştir (Başgöz, 1999: 37). Kendi idarecilerini eleştirmekten çekinen halk yine Timur üzerinden kendi yöneticilerini eleştirmiş; kızım sana söylüyorum, gelinim sen anla, demeye getirmiştir.

Daha önce de ifade ettiğimiz gibi, Nasreddin Hoca, Timur ile çağdaş olmamasına rağmen kötü yöneticiler Timur tipinde hayat bulmuştur. Timur'a bağlanan bu olumsuz fıkralar *folklorisation* ile açıklanabilir (Türkmen, 1999: 11). Haksızlık yapan, halkı ezen, insanlara zulüm eden yönetici sınıf, halkın kullandığı sözlü anlatım kanallarıyla eleştirilmiş ve bu yolla cezalandırılmışlardır. Meseleye bu yönüyle bakıldığında, Nasreddin Hoca ve Timur konulu fıkralar, yöneten ve yönetilen arasındaki ilişkiyi anlamamız açısından önemli verileri içlerinde barındıran sözlü anlatılardır. Bu fıkralarda sadece mizaha dayalı gülme yoktur. Bu fıkraların önemli özelliklerinden biri de, toplumun duyusunu, hissedişini, neyi nasıl algıladığını, meseleleri nasıl çözüme kavuşturduğunu bize ipuçlarıyla göstermesidir.

Nasreddin Hoca ve Timur konulu fıkraları gülmede üstünlük kuramı ile açıklamadan önce bu kuramın ortaya nasıl bir yöntem ve görüş koyduğunu irdelemek yerinde olacaktır. Gülmede üstünlük kuramı, mizahı yaratan veya kullananın hedefindeki kişi veya gurup üzerinde oluşturduğu bir psikolojik baskı veya tavidir. Bu tavır veya durum, saldırganlık ve öç alma duygularını içerir. Bu tür mizahta kızdırma, öç alma, ya da istenmeyen tavrın değiştirilmesine yönelik bir eylem söz konusudur. Özellikle, üstün olma ya da öç alma duygularıyla gerçekleşen eylem, karşı tarafa zarar vermeyi hedefler. Bu zarar ince bir zekâ ve hesabın ürünüdür. Özellikle kendisinden öç alınmak istenen güç, küçük düşürülür, ona her şeyin kuvvetle çözülemeyeceği mesajı verilir.

Gülmede üstünlük kuramı, Platon, Aristo ve Hobbes gibi filozofların üzerinde durdukları en eski gülme kuramlarından biridir. Bu kuramın temel düşüncesini, *gülmenin bir kişinin diğer insanlar üzerinde üstünlük duygularının bir ifadesi olduğu* (Morreall, 1997: 8) fikri oluşturmaktadır. Platon'a göre bir kişiyi gülünç kılan şey, *onun kendisini bilmemesidir* (Morreall, 1997: 8). Yine Platon, *gülünç kişi, kendisini gerçekte olduğundan daha varlıklı, daha hoş, daha erdemli ya da daha akıllı sanan kişidir* (Morreall, 1997: 8) demektedir.

Aristo bu konuda Platon'dan çok da farklı düşünmez. Aristo, *insanlar kendilerine gülünmesinden hoşlanmadıkları için, gülme, haksızlık yapanları yeniden doğru yola sokan bir toplumsal düzenleyici gibi hizmet verebilir* (Morreall, 1997: 9) demektedir. Fakat Aristo bir önemli noktaya daha dikkat çeker. O da, gülmenin değerinin aşırıya alındığında ya da gülmede aşırıya kaçıldığında karşılaşılabilecek olumsuz durumların varlığıdır. Aristo, aşırı gülmenin iyi bir yaşama uyumlayacağını söyler. Aristo ayrıca, şakacı tutumun insanı önemli şeylere karşı gayri ciddi yapacağı için kişinin karakterine zararlı olabileceğini de dile getirir (Morreall, 1997: 9).

Platon ve Aristo sonraki dönemlerde Hobbes üzerinde etkili olmuşlardır. Hobbes, üstünlük kuramına yeni bakış açıları kazandırarak kuramı daha da güçlendirmiştir. Hobbes'e göre, insan ırkı sürekli olarak birbiriyle bir savaş hali içindedir. Bu savaşta hayatta kalabilmek ve hayatını devam ettirebilmek için güçlü olmak lazımdır. Güç arzusu bizim olaylara doğrudan bakışımızı etkilemektedir. Güce bağlı olarak bir kavgayı kazandığımızda işin içine gülme girmektedir. İşte gülme, kendi kendimizi kutlama ve her şeye karşı olan savaşımızda kendimizi bir başkasından ya da daha önceki durumumuzdan daha iyi görme duygusunun ifadesidir (Morreall, 1997: 10-11).

Platon bununla beraber, tıpkı Aristo gibi, alaya almanın ve aşırı gülmenin insan üzerindeki olumsuz tesirlerine dikkat çeker. Platon'a göre, *akıllı insanların yapması gereken davranışlardan biri de, başkalarına yardım etmek ve onları hor görmemektir ve kendilerini*

yalnızca en yeterli olanlarla karşılaştırmaktır (Morreall, 1997: 11). Platonun bu görüşü bir anlamda gülmede ölçüye işaret etmektedir. Gülme davranışı yerinde ve zamanında olmak şartıyla hoş görülmüş ama aşırısının devlet otoritesini bozacağı kanaatine varılmıştır.

Yukarıda gülmede üstünlük kuramını tarihi seyri içinde genel hatlarıyla açıkladıktan sonra bu teori ile Nasreddin Hoca fıkralarındaki üstünlük duygusunun nasıl izah edilebileceği meselesini ele almak istiyoruz. Nasreddin Hoca fıkralarında eleştirilen birçok farklı gurup, inanç, politik düşünce ve tip vardır. Eleştirilen bu tipler arasında en meşhuru ve belki de en önemlisi daha önce de ifade edildiği gibi Timur'dur. Bizler de bu yaklaşımdan yola çıkarak Nasreddin Hoca ve Timur konulu fıkraların gülmede üstünlük kuramı açısından nasıl çözümlenebileceğini örneklerle açıklamaya çalışacağız.

“Bir gün Nasreddin Hoca, Timur ile birlikte hamama gider; göbek taşına otururlar. Konuşma sırasında, bir ara, Timur gururlanarak sorar:

– Hoca, ben köle olsaydım, acaba kaç akçe ederdim?

Nasreddin Hoca şöyle bir bakar:

– Kırk akçe, cevabını verir.

Timur kızar, sert bir sesle:

– Hey, insafsız adam! Kırk akçe, yalnız belimdeki kuşağın değeridir, der.

Hoca'nın cevabı hazırdır:

– Ben de zaten ona değer biçmiştim.” (Sakaoğlu; Alptekin, 2009: 217).

Morreall'in, yukarıda da ifade edildiği gibi, *gülmenin bir kişinin diğer insanlar üzerinde üstünlük duygularının bir ifadesi olduğu* (Morreall, 1997: 8) fikri bu fıkra da açıkça görülmektedir. Nasreddin Hoca ile Timur'u karşı karşıya getiren bu fıkrayı tahlil ederken bu fikranın teşekkül ettiği toplumun o zamanki siyasi, sosyal ve iktisadi hayatındaki gelişmeleri ve problemleri tespit etmek kanaatimizce yerinde olacaktır. Çünkü fıkralar günlük yaşamımızdaki birçok hadiseyi kendine konu edinir ve yine kendi içinde sorunlara çözüm önerileri sunar.

Yukarıdaki fıkra da, halk muhayyilesinde Nasreddin Hoca ile karşı karşıya getirilen Timur yerilmiş ve Anadolu insanına yaptıklarının cezasını yine halk zihninde çekmeye mahkum bırakılmıştır. Timur Anadolu insanının zihninde zalim ve acımasız bir hükümdar imajı bırakmıştır. Bu öyle bir imajdır ki, aradan yüzyıllar geçmesine rağmen halk kendisine yapıları unutmamış ve daima belleğinde bu kötü hatırayı canlı tutmuştur. İnsanların Moğol istilası zamanında karşılaştıkları kötü muamele Timur'un şahsıyla hatırlanır olmuştur. Timur ismi

zulümle, ölümle, kargaşayla özdeş hale gelmiştir. Anadolu insanı bu dönemde çaresizlik içerisinde ve eli kolu bağlıdır. Devletin başı yoktur ve halk yoksulluk içinde kıvrınmaktadır. Bununla beraber, Anadolu insanı umutsuz değildir. Tüm bu olumsuz gelişmelere rağmen hayat karşısında yaşam sevincini kaybetmemiştir. İşte Nasreddin Hoca o dönemdeki Anadolu halkının yaşam sevinci ve hayat karşısındaki umudu olmuştur. Moğol padişahı ile baş edemeyeceğini bilen halk hissettiklerini Nasreddin Hoca'ya söyletmiş, savaş alanlarında mağlup edilemeyen koca padişah Nasreddin Hoca'nın karşısında küçük düşürülmeye mahkûm edilmiştir. Yukarıdaki fıkra bu durumu özetleyen en güzel Nasreddin Hoca ve Timur konulu fıkralardan biridir. Timur Hoca'yı küçümseyerek ona kendisine bir değer biçmesini ister. Aslında burada gözden kaçırılmaması gereken bir diğer husus da, Timur'un Nasreddin Hoca'nın şahsında Anadolu Türk insanını küçümsemesi ve onu değersiz görmesidir. Timur için Anadolu insanının bir kıymeti yoktur. Yapılan katliamlar, işkenceler bunun belirgin göstergesidir. Fakat Nasreddin Hoca Timur'a hiç beklemediği ve tahmin edemeyeceği bir cevap vererek o koca Moğol padişahını şaşırır. Nasreddin Hoca'dan kendisi için iyi bir bedel bekleyen Timur, Hoca'nın cevabı karşısında söyleyecek bir söz bulamaz zira Nasreddin Hoca Timur'a bir peştamal bedeli biçerek onun basit bir eşya parçasından daha değerli olamayacağını söyler. Kudretli, her şeye gücü yeten bir hükümdar olan Timur, Nasreddin Hoca'nın şahsında halkın gazabına uğrar. Halk Timur'a, sen kudretli bir hükümdar olabilirsin, gücün her şeye yetebilir ama unutma ki senden daha büyük birisi var, mesajını bu yolla vererek ona haddini bildirir. Bu yolla halk, Timur'un içine düştüğü duruma gülerek onu cezalandırır ve kendisine yapılanın bedelini ödetir. Buradaki gülme sıradan ve masumiyet içeren bir gülme durumu değildir. Bu durumdaki gülmede bir bedel ödetme ve intikam duygusu vardır. Halkın zihninde cezanın infazı yapılır ve böylelikle halk Timur karşısında dile getiremediklerini bu yolla dile getirerek rahatlar ve huzura kavuşur.

Burada gözden kaçırılmaması gereken önemli bir nokta da, halkın bu yolla sadece Timur'u uyarması ve ona haddini bildirmesi meselesi değildir. Timur sadece acımasız ve adaleti olmayan Moğol padişahlarının bir simgesi değildir. Timur aynı zamanda adaleti olmayan padişahların, beylerin, paşaların ve devlet yöneticilerinin de simgesidir. Halk Timur şahsında aslında tüm yönetici sınıfı uyarır ve adaletin olmadığı bir ortamda kendilerinin de böyle kötü bir durumla kar karşıya kalabilecekleri hatırlatılır. Tabii ki hiçbir yönetici böyle bir duruma düşmek istemez. Yönetici bilir ki halk muhayyilesi hiçbir şeyi unutmaz ve kendisine yapılanın karşılığını misli ile iade eder.

Nasreddin Hoca ve Timur konulu fıkralarda sadece tek başına Timur eleştirilmez. Timur'la beraber ona dalkavukluk yapan ve zulmü alkışlayan sınıf da yerilir. Aşağıdaki fıkra bu duruma güzel bir örnek teşkil etmektedir.

“Timur, ordusundaki fillerden birini, Nasreddin Hoca'nın memleketine gönderir. Fil o kadar büyük, o kadar oburdu ki, köyde ne kadar ot, saman varsa, hepsini silip süpürür. Bu duruma köylüler daha fazla dayanamazlar. Nasreddin Hoca'yı da önlerine katarak, Timur'a şikâyet için yola çıkarlar. Nasreddin Hoca'ya destek olacaklarına söz veren köylüler yolda birer ikişer sıvışırlar. Tek başına kalan Nasreddin Hoca, Timur'un huzuruna alınır.

Timur'un o gün çok sinirli olduğunu gören Hoca, şikâyeti bir tarafa bırakıp:

– Köyümüze gönderdiğin filden bütün köylüler çok memnun kaldılar. Yalnız, zavallı hayvan tek başına yaşıyor. Hayvancağız için bir de dişi fil gönderilmesini istiyoruz, işte bunu arz etmek için huzurunuzda geldim, der.

Bu sözlere çok sevinen Timur, hemen yanındakilerine, Nasreddin Hoca'nın köyüne bir de dişi fil gönderilmesi için emir verir. Nasreddin Hoca, tek başına köye döner. Tüm köylüler sevinçli bir haber bekliyordur. Nasreddin Hoca'ya, Timur'un fili ne zaman geri alacağını, sorarlar.

Nasreddin Hoca gülümser:

– Ne geri alması, der. Timur hizmetinizden öyle memnun olmuş ki, yakında bu filin dişisini de göndermeye karar vermiş sizlere.” (Sakaoğlu; Alptekin, 2009: 219-220).

Timur karşısında yalnız konuşmaya cesaret edemeyen Nasreddin Hoca köylülerinin desteğini alarak yola koyulur ama köylüleri Hoca'yı yolda yalnız bırakarak kaçarlar. Bu durum Hoca'nın canını fazlasıyla sıkar ve köylülerine beklemedikleri bir sürpriz yapar. Burada cezalandırılan, aslında sözünde durmayan, egemen güce dalkavukluk yapan, cesaretsiz bir sınıftır. Kötü durumların üstesinden korkarak gelinemeyeceğini gösteren Hoca, köylülerinin zavallı durumunu, onları daha kötü bir durumda bırakarak kendilerine göstermeye çalışır. Burada toplumsal bir eleştiride bulunan Nasreddin Hoca, insanların ikiyüzlülüğüne dikkat çeker. Toplum içerisinde adeta bir sülük gibi yaşayan ve toplumun kanını emen ikiyüzlüler kendi çıkarları söz konusu olduğunda toplumun menfaatini hiçe sayarlar ve her yolu mubah görerek amaçlarına ulaşmaya çalışırlar. Burada egemen güç karşısında verilen bir savaşım vardır ve bu gücü halk adına Nasreddin Hoca kullanarak egemen güç karşısında suskunluğun sorunları çözemeyeceğini göstermeye çalışır. Fıkranın sonunda Timur Nasreddin Hoca'ya bir fil daha verip onu da beslemesini ister. Burada Timur durumdan karlı çıkmış gibi görünebilir ama esasen Timur'un acımasızlığına bir gönderme vardır. Bu acımasızlık mizahi bir üslup içerisinde sunulduğundan bizde gülme hissi uyandırır. Fakat bu gülme esasen masum değildir ve aşağılama içermektedir. Platon, *akıllı insanların yapması gereken davranışlardan biri de, başkalarına yardım etmek ve onları hor görmemektir ve kendilerini yalnızca en yeterli olanlarla karşılaştırmaktır.* (Morreall, 1997: 11) derken tam da yukarıdaki duruma dikkat çekmektedir.

Timur'daki aşağılık kompleksi çevresindeki hadiseleri doğru ve yerinde tahlil etmesine olanak sağlamaz. Hadiseleri yüzeysel algılar ve çevresinde olup bitenlerden bir haber yaşar. Timur'un bu durumu ve köylülerin içinde buldukları kötü şartlar birbiri ile tezat oluşturan durumlardır. Bu tezat veya uyumsuzluk bizdeki gülme refleksi harekete geçirir çünkü olayın aslı hiç de görüldüğü gibi değildir. Timur'un köylülerin durumdan memnun olduğuna inanması ve köylülere bir fil daha göndermesi fıkranın sürpriz kısmını oluşturmaktadır. Toplumda kendini olduğundan daha zeki ve akıllı sanan kişiler toplum tarafından gülme refleksi ile cezalandırılmışlardır. Çünkü gerçeklerin farkında olan kişi kendini olduğundan daha zeki ve daha üstün görmez. Zira kişinin kendini olduğundan daha farklı (üstün) görme eğilimi sağlıklı bir ruh hâli değildir.

Bu duruma Nasreddin Hoca ile Timur arasında geçen şu fıkra güzel bir örnek teşkil etmektedir:

“Hoca bir gün Timur'un huzurundaymış. Aralarında tam iki arşın uzaklık varmış. Timur sormuş birden:

– Söyle bakalım Hoca, eşekle senin aranda ne fark var?

Hoca lafı yapıştırmış :

– Tam iki arşın efendimiz.” (Babacan, 2006: 47).

Bu fıkrada Timur'un kendini bilmemesi ve Nasreddin Hoca'nın şahsında halkı ezmeye çalışması onu zor durumda bırakmıştır. Aristo'nun ifade ettiği gibi, *insanlar kendilerine gülünmesinden hoşlanmadıkları için, gülme, haksızlık yapanları yeniden doğru yola sokan bir toplumsal düzenleyici gibi hizmet verebilir* (Morreall, 1997: 9). Timur, yaptığı hakaretin karşılığını bularak toplumun eleştiri silahı ile kendisine verilen cezaya razı olmuştur. Haksızlık yapanları doğru yola sokan gülme, aynı zamanda bizlerin toplum içinde nasıl davranmamız gerektiği hususunda da önemli bir etkiye sahiptir. Bu gibi durumlarda toplumun verdiği ceza çok acımasız olabilir. Bu acımasızlık bazen bir gülme kadar masum görünse de etkileri daha ciddi ve kalıcı tesirler bırakabilir. Timur'un Hoca'ya eşek demeye çalışması ve Hoca'nın kıvrak zekâsı ile ona haddini bildirmesi bu duruma güzel bir örnektir.

Sonuç olarak şunları söyleyebiliriz:

Yöneten ve yönetilen zümre arasındaki ilişkide sağlıklı iletişimin büyük bir rolü vardır. Yöneten ve yönetilen arasındaki sağlıklı diyalogun şartlarından biri de, karşılıklı olarak beklentilerin ve isteklerin açık ve net bir şekilde ifade edilmesidir. Nasreddin Hoca ve Timur

konulu fıkralarda yönetilen sınıfın istekleri ve beklentileri gerçekçi bir mizah üslubuyla dile getirilerek yöneticiler uyarılmıştır.

Nasreddin Hoca ve Timur konulu fıkralar gerek sözlü, gerekse yazılı kültürde varlıklarını günümüze kadar sürdürme gelmişlerdir. Bu durum, bu fıkraların toplumdaki eleştiri işlevini günümüz koşulları içinde sürdürdüğünü göstermektedir. Ayrıca, bu fıkralarda sadece belirli bir dönemin sorunları değil, aynı zamanda, geçmişten günümüze milletimizin karşılaştığı birçok sorun işlenerek bu sorunlara çözüm önerileri getirilmeye çalışılmıştır.

Nasreddin Hoca ve Timur konulu fıkralarda sonuç olarak ortaya çıkan gülme sıradan bir gülme refleksi değildir. Bu bilinçli ve hicvedileni cezalandırmayı amaçlayan bir gülme eylemidir. Cezayı veren bir diğer ifade ile gülen kişi bu yolla kendini ve karşısındakini belli bir hoşgörü atmosferi içinde yargılar ve bu durumu yine hoşgörü ile çözüme bağlar. Aslında bu durum, birey ve toplum arasındaki ilişkinin sağlıklı yürütülebilmesi için gereklidir. Yine bu durum, Türk milletinin kendisiyle barışık olduğunu, komplekslerinden arındığını, kendi eksikliklerinin farkına varıp buna gülebildiğini göstermektedir. Kişinin eksikliklerini fark etmesi, buna gülebilmesi ve bununla ilgili çözüm üretmeye çalışması sağlıklı bir zihnin sonucudur (Kırman 2005: 318) denebilir.

Kaynaklar

- BABACAN, E. (2006). *Nasreddin Hoca'yı Nasıl Bilirdiniz*. İstanbul: Karmat Yayıncılık.
- BAŞGÖZ, İ. (1999). *Geçmişten Günümüze Nasreddin Hoca*. İstanbul: Pan Yayıncılık.
- ÇETİN, İ. (1997). Manzum Nasreddin Hoca Fıkraları. *Uluslararası Nasreddin Hoca Bilgi Şöleni (Sempozyumu) Bildirileri, İzmir 24–26 Aralık 1996*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 115–122.
- GÖKŞEN, C. (2002). *Temel Fıkraları Üzerine Bir Araştırma*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KIRMAN, Ü. D. (2005). Nasreddin Hoca Fıkralarında Eksikliğe Dayalı Gülmeceyi Yaratan Karşıtlıklar. *I. Uluslararası Akşehir Nasreddin Hoca Sempozyumu Bilgi Şöleni, 6–7 Temmuz, Akşehir: 318-335*.
- MORREALL, J. (1997). *Gülmeyi Ciddiye Almak*, çev. Kubilay Arsever–Şenar Soyar, İstanbul: İris Yayınları.
- SAKAOĞLU, S; ALPTEKİN A. B. (2009). *Nasreddin Hoca*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

TÜRKMEN, F. (1999). *Nasreddin Hoca Latifelerinin Şerhi (Burhaniye Tercümesi) Transkripsiyon, İnceleme, Metin*, İzmir: Akademi Kitabevi.

YILDIRIM, D. (1998). *Türk Bitiği Araştırma ve İnceleme Yazıları*. Ankara: Akçağ Yayınevi.